

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน
ภาษาไทย

วรรณคดีและวรรณกรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

ผู้เรียบเรียง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิศัลย์ศยา รุดดิษฐ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุพัตรา อุดมมั่ง

ดร.เฉลิมลาภ ทองอาจ

ดร.เพชร วิจิตรนาวิน

อาจารย์ลักขณา อ่อนฤทธิ์

อาจารย์สุมิตรา คุณวัฒน์บัณฑิต

ผู้ตรวจ

รองศาสตราจารย์ ดร.ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เปรม สอนสมุทร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุวรรณา ตั้งทิษะรักษ์

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรทิพย์ แข็งขัน

สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.)

๑๒๕๖/๙ ถนนนครไชยศรี แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

โทร. ๐-๒๒๔๓-๘๐๐๐ (อัตโนมัติ ๑๕ สาย), ๐-๒๒๔๑-๘๙๙๙

แฟกซ์ : ทุกหมายเลข, แฟกซ์อัตโนมัติ : ๐-๒๒๔๑-๔๑๓๑, ๐-๒๒๔๓-๗๖๖๖

website : www.iadth.com

สงวนลิขสิทธิ์

บริษัท พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จำกัด

พ.ศ. ๒๕๖๗

พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

ISBN : 978-616-05-5118-7

คำนำ

QR CODE คำชี้แจง
กระบวนการ
เรียนรู้

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน **ภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม** ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่มนี้ สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จัดทำขึ้นเพื่อใช้จัดการเรียนรู้ในรายวิชาพื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาวรรณคดีที่กำหนดในประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง วรรณคดีสำหรับจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ซึ่งเป็นวรรณคดีที่มีคุณค่าในทางประเพณีปัญญา และมีเนื้อเรื่องชวนศึกษา ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนด้านการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดสังเคราะห์ การคิดประเมินค่า การคิดสร้างสรรค์ สมรรถนะด้านการแก้ปัญหา และสมรรถนะด้านการใช้ทักษะชีวิต รวมทั้งเกิดความซาบซึ้งและตระหนักถึงคุณค่าของวรรณคดีไทย ในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ

เนื้อหาในเล่มนอกจากจะประกอบด้วยวรรณคดีที่กำหนดในประกาศของกระทรวงศึกษาธิการแล้วยังมีหลักการอ่านและศึกษาวรรณคดีที่สอดคล้องกับตัวชี้วัดในหลักสูตรอีกด้วย เพื่อฝึกทักษะการอ่านและการคิดในมิติต่าง ๆ นอกจากนี้ วรรณคดีแต่ละเรื่องยังมีประเด็นสำคัญเพื่อให้นักเรียนฝึกทักษะการเรียนรู้และอภิปรายในชั้นเรียน อันจะทำให้เกิดการขยายมุมมองทางความคิดที่หลากหลาย ซึ่งเป็นจุดประสงค์สำคัญประการหนึ่งในการศึกษาวรรณคดี

สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเรียนเล่มนี้ จะมีประโยชน์แก่การจัดการเรียนรู้ภาษาไทยตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ หากมีข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงหนังสือเรียน คณะผู้จัดทำขอน้อมรับด้วยความขอบคุณ และจะนำไปพัฒนาคุณภาพของหนังสือเรียนเล่มนี้ต่อไป

สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.)

สารบัญ

หน้า

หลักการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม

๕

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

บทนมัสการมาตาปิตุคุณ
และบทนมัสการอาจารย์คุณ

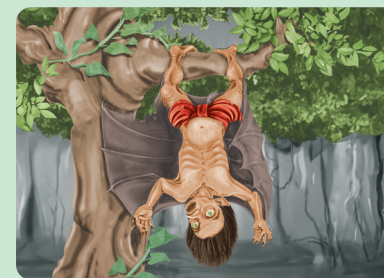
๒๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

บทละครเรื่อง อิเหนา ตอน ตีกะหมังกุหนิง

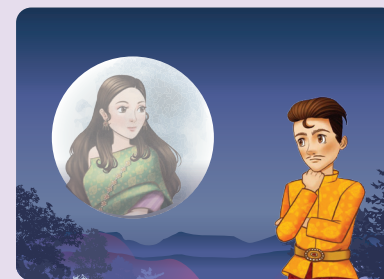
๔๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

นิทานเวตาล

๑๑๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔

โคลงนิราศนรินทร์

๑๒๙

หน้า

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕

หัวใจชายหนุ่ม

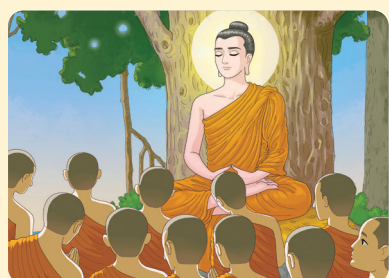
๑๕๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖

ทุกข์ของชาวนาในบทกวี

๑๘๗

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๗

มงคลสูตรคำฉันท์

๑๙๙

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๘

มหาเวสสันดรชาดก

๒๑๘

บทอาขยานบทหลัก

๒๔๐

โครงงานสุนัตกรรม

๒๔๓

บรรณานุกรม

๒๔๔

หลักการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม

ตัวชี้วัดระหว่างทาง

- วิเคราะห์และวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมตามหลักการวิจารณ์เบื้องต้น (ท ๕.๑ ม. ๔-๖/๑)

นักเรียนได้ศึกษาเรื่อง องค์ประกอบของวรรณคดีและวรรณกรรมและแนวทางการอ่านมาแล้วในช่วงชั้นที่ ๓ ในชั้นนี้นักเรียนจะได้ศึกษาหลักการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม เพื่อนำไปใช้ในการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ความหมายของการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม

ผู้ทรงคุณวุฒิทางวรรณคดีได้อธิบายความหมายของการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมดังนี้

วิทย์ คิระศรียานนท์ (๒๕๓๑ : ๑๔๙) กล่าวว่า “การวิจารณ์ที่แท้ คือ การพิจารณาลักษณะของบทประพันธ์ แยกแยะส่วนประกอบที่สำคัญและหยิบยกออกมาแสดงว่าไพเราะงดงามเพียงไร วิเคราะห์ความหมายของบทประพันธ์นั้น ถ้าความหมายซ่อนเร้นอยู่ก็ใช้ปัญญาหยั่งไปให้เห็นทะลุปรุโปร่งและแสดงให้ผู้อ่านเห็นตาม ถ้าความหมายกระจัดกระจายอยู่ ก็พยายามปะติดปะต่อให้เป็นรูปเป็นคำพอฟังผู้อ่านจะเข้าใจได้ แสดงหลักศิลปะและแนวคิดของผู้ประพันธ์ ซึ่งเป็นแนวทางในการแต่งหนังสือนั้น นอกจากนั้น จะต้องเผยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบต่าง ๆ ของงานนั้นและชี้ให้เห็นด้วยว่า แต่ละส่วนมีความสำคัญต่อส่วนรวมเพียงไร รวมความว่าการวิจารณ์ คือ การแสดงให้เห็นว่าหนังสือนั้นมีลักษณะอย่างไร ทั้งในส่วนเนื้อเรื่อง ความคิดเห็น และทำนองแต่ง เมื่อได้อธิบายลักษณะของหนังสือให้ผู้อ่านเข้าใจแล้ว จึงวินิจฉัยลงไปว่าหนังสือที่ดีไม่ได้อย่างไร ควรจัดเข้าไว้ในชั้นไหน”

สิทธา พินิจภูวดล (๒๕๔๖ : ๑) กล่าวว่า “การวิจารณ์วรรณคดี คือ การตัดสินคุณภาพของข้อเขียนว่า อะไรคือส่วนดี และอะไรคือส่วนเสีย วิธีการวิจารณ์วรรณคดีจะต้องอาศัยความซาบซึ้ง (appreciation) เป็นเบื้องต้นและความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีวรรณกรรมเป็นเบื้องปลาย”

กล่าวโดยสรุป การวิจารณ์วรรณคดี คือ การอธิบายลักษณะของวรรณคดีที่นำมาวิจารณ์ในแง่มุมต่าง ๆ อย่างละเอียด และประเมินค่าวรรณคดีเรื่องนั้นโดยปราศจากอคติ

หลักการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม

หลักการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมตามแนวทางของหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ (๒๕๒๒ : ๗-๑๐) มีดังนี้

๑. วิเคราะห์

การแยกองค์ประกอบต่าง ๆ ของวรรณคดีมาพิจารณาอย่างถี่ถ้วนตามรูปแบบของงานนั้น เช่น ในการวิจารณ์บทละครจะต้องวิเคราะห์องค์ประกอบ ได้แก่ เนื้อเรื่อง ลักษณะนิสัยของตัวละคร การดำเนินเรื่อง กระบวนกลอน ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนกลอนกับลีลาทำร่า

๒. วินิจฉัย

การตีความเนื้อเรื่องว่ามีสาระสำคัญอย่างไร ให้ข้อคิดอย่างไร ผู้อ่านมีสิทธิ์ที่จะตีความตามความคิดและเหตุผลของตน โดยไม่จำเป็นต้องเหมือนกับความคิดของผู้เขียน

๓. วิจารณ์

การพิจารณาเนื้อหาและกลวิธีของผู้แต่งในการนำเสนอเรื่องว่ามีความดีเด่นหรือมีประสิทธิภาพมากเพียงใด ถ้าผู้อ่านพิจารณาเนื้อหาและสามารถตีความได้ แต่ไม่สามารถพิจารณากลวิธีของผู้แต่งได้ ก็ยังไม่นับว่าเป็นการวิจารณ์

๔. วิพากษ์

การวินิจฉัยไตร่ตรองความคิด แสดงความรู้สึกว่าชอบหรือไม่ชอบ เรื่องนี้ดีหรือไม่ดีอย่างไร โดยสามารถแสดงเหตุผลประกอบได้อย่างชัดเจน ขั้นตอนนี้จึงเป็นความคิดเห็นเฉพาะบุคคลหรือเป็นอัตวิสัย

คุณสมบัติของนักอ่านที่เป็นนักวิจารณ์

เมื่อนักเรียนเริ่มอ่านหนังสือ ความคิดในการวิเคราะห์ วิจารณ์ และประเมินค่าจะเกิดขึ้น สิ่งที่สำคัญสำหรับผู้อ่านในการวิจารณ์หนังสือคือผู้อ่านจะต้องอ่านอย่างละเอียด และอ่านหลาย ๆ ครั้ง ไม่ใช่อ่านเพื่อความเพลิดเพลินเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องชี้แนะให้ผู้อื่นเห็นข้อดีและข้อบกพร่องของหนังสือเล่มนั้นด้วย

แม้ว่าการวิจารณ์จะเป็นการแสดงความคิดเห็นติชมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งใครก็ตามที่อ่านหนังสือและมีความคิดเห็นก็สามารถวิจารณ์ได้ แต่นักอ่านที่จะเป็นนักวิจารณ์อย่างแท้จริงนั้น จำเป็นต้องมีคุณสมบัติบางประการ ดังต่อไปนี้

๑. **นักวิจารณ์เป็นผู้มีนิสัยรักการอ่าน** อ่านหนังสือหลายประเภท อ่านผลงานของนักเขียนหลายคน ไม่เจาะจงอ่านงานเขียนของนักเขียนคนใดคนหนึ่ง เพราะจะทำให้มองข้ามข้อดี หรือข้อจำกัดของนักเขียนแต่ละคน

๒. **นักวิจารณ์เป็นผู้รู้จักเปรียบเทียบเรื่องที่อ่านกับเรื่องอื่น ๆ** เพื่อให้มองเห็นความเหมือนหรือความแตกต่างของหนังสือ

๓. **นักวิจารณ์เป็นผู้มีความสามารถในการเขียนหรือพูด** เพราะการวิจารณ์คือ การถ่ายทอดความคิดเห็นของตนไปสู่ผู้อื่น จึงควรทำความเข้าใจความคิดของตนที่มีต่อหนังสือ หรือเรื่องที่อ่านให้ชัดเจนก่อน และเลือกใช้ภาษาที่จะสื่อสารความคิดเห็นของตนให้ผู้อื่นรับรู้และเข้าใจอย่างถูกต้อง

๔. **นักวิจารณ์เป็นผู้มีความเที่ยงตรง ปราศจากอคติ** อันเป็นคุณธรรมสำคัญของนักวิจารณ์ ซึ่งจะต้องพึงระลึกไว้เสมอว่า หน้าที่ของนักวิจารณ์ คือ การวิจารณ์งานเขียน ไม่ใช่การวิจารณ์ผู้เขียน

๕. **นักวิจารณ์เป็นผู้มีความรู้ในการวิจารณ์แนวต่าง ๆ** ผู้วิจารณ์ต้องมีความรอบรู้ เข้าใจในเรื่องที่จะวิจารณ์เป็นอย่างดี เช่น ถ้าวิจารณ์เรื่องเกี่ยวกับวรรณกรรม วรรณคดี นวนิยาย นิทาน การ์ตูน บทละคร ก็ต้องอ่านศึกษาค้นคว้าและทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ในแต่ละประเภทที่จะเขียนวิจารณ์ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ผู้อ่าน

แนวทางการวิจารณ์

นักอ่านที่จะเป็นนักวิจารณ์ ควรมีแนวทางในการวิจารณ์ ดังต่อไปนี้

การวิจารณ์แนวสุนทรียศาสตร์

การวิจารณ์เสียงและจังหวะของถ้อยคำโดยวิเคราะห์อย่างละเอียด เพื่อศึกษาความหมายที่ก่อให้เกิดจินตภาพ อารมณ์ และความรู้สึก

การวิจารณ์แนวสังคมวิทยา

การวิจารณ์โดยศึกษาพื้นฐานทางสังคมของผู้เขียนที่มีอิทธิพลต่องานเขียนเรื่องนั้น ตลอดจนอิทธิพลของสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น ค่านิยม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษาที่เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดงานเขียนเรื่องนั้นขึ้นมา

การวิจารณ์แนวประวัติศาสตร์

การวิจารณ์ประวัติความเป็นมาของการแต่งวรรณกรรมเรื่องนั้น โดยวิเคราะห์จากยุคสมัยของผู้แต่ง และใช้ความรู้ทางประวัติศาสตร์มาประกอบการวิจารณ์

การวิจารณ์แนวจิตวิทยา

การวิจารณ์โดยการศึกษาพฤติกรรมของตัวละคร เปรียบเทียบกับชีวิตจริง และใช้ทฤษฎีทางจิตวิทยาประกอบการพิจารณางานเขียนเรื่องนั้น

การวิจารณ์แนวชีวประวัติ

การวิจารณ์โดยการนำประวัติของผู้แต่งมาประกอบการพิจารณาผลงาน เพื่อสร้างความเข้าใจงานเขียนให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และสร้างความเข้าใจโลกทัศน์ของผู้เขียน

การวิจารณ์แนวภาษาศาสตร์

การวิจารณ์แนวภาษาศาสตร์ เป็นการวิจารณ์ที่มุ่งพิจารณาถ้อยคำทุกคำในเรื่อง เครื่องหมายวรรคตอน ลักษณะการพิมพ์ การเว้นช่องว่าง ซึ่งมีผลต่อการสร้างความหมายในตัวบท

จรรยาบรรณในการวิจารณ์

นอกจากผู้วิจารณ์จะต้องมีความรู้เรื่องวรรณคดีหรือวรรณกรรมที่จะวิจารณ์ และมีความสามารถในการวิจารณ์เพื่อแสดงความคิดเห็นแล้ว สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ผู้วิจารณ์จะต้องมีจรรยาบรรณในการวิจารณ์ ดังต่อไปนี้

๑. ผู้วิจารณ์มีความเคารพผลงานของนักเขียน

ผู้วิจารณ์ควรวิเคราะห์เฉพาะผลงานของนักเขียนเท่านั้น ต้องวิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ ไม่ควรนำเรื่องส่วนตัวมาเกี่ยวข้องในการวิจารณ์ ผู้วิจารณ์ควรระลึกเสมอว่านักเขียนเป็นผู้ผลิตผลงานออกสู่สายตาตามหาชน และทำให้ผู้วิจารณ์ได้ใช้ปัญญาอย่างสร้างสรรค์ในการทำงานวิจารณ์งานเขียนเรื่องนั้น

๒. ผู้วิจารณ์มีความเที่ยงธรรม

ผู้วิจารณ์ควรวิจารณ์งานเขียนอย่างจริงจัง ปราศจากอคติ หรือความลำเอียงใด ๆ ต่อเรื่องที่จะวิจารณ์ ไม่ใช้ความชอบส่วนตัว หรือความเห็นส่วนตัวมาตัดสิน หรือประเมินคุณค่าโดยปราศจากเหตุผลที่ชัดเจนและความน่าเชื่อถือ

๓. ผู้วิจารณ์มีความอ่อนน้อมถ่อมตน

ความอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นคุณธรรมประการหนึ่งในพระพุทธศาสนา และเป็นจรรยาบรรณประการหนึ่งในการวิจารณ์ ผู้วิจารณ์ไม่ควรล่งล้ำหรือลบหลู่ความคิดของนักเขียนโดยการแนะนำให้นักเขียนแก้ไขหรือเพิ่มเติมผลงาน ผู้วิจารณ์ที่ดีควรทำตัวเหมือนผู้สังเกตการณ์และพิจารณางานเขียนเรื่องนั้นอย่างละเอียดลึกซึ้ง

ปัจจุบันนี้มีการให้รางวัลวรรณกรรมหลายประเภทจากหลายหน่วยงาน นับได้ว่าเป็นกิจกรรมประเมินคุณค่าวรรณกรรม และส่งเสริมการอ่าน รางวัลวรรณกรรมที่รู้จักกันดี คือ รางวัลซีไรต์ที่ให้แก่นวนิยาย เรื่องสั้น และกวีนิพนธ์ สลับกันไปแต่ละปี และก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์วรรณกรรมอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

การวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม ผู้วิจารณ์ต้องทำความเข้าใจเนื้อเรื่องให้ลึกซึ้ง เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง ตระหนักเห็นคุณค่าของวรรณคดี และสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างมีเหตุผล โดยผู้วิจารณ์ต้องเริ่มจากการวิเคราะห์วรรณคดีหรือวรรณกรรมที่อ่าน ทั้งโครงเรื่อง ฉาก ตัวละคร บทเจรจา และกลวิธีการประพันธ์ เพื่อให้เห็นคุณค่าด้านเนื้อหา คุณค่าด้านวรรณศิลป์ คุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรม

แนวทางการวิเคราะห์ วิจัยคุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรม

๑. คุณค่าด้านเนื้อหา

การวิเคราะห์คุณค่าด้านเนื้อหาควรพิจารณาในประเด็นต่าง ๆ ทั้งรูปแบบการประพันธ์ เนื้อเรื่อง ตัวละคร ฉาก เพื่อให้ได้ความรู้ สาระ แนวคิด และข้อคิดที่ปรากฏในเรื่องนั้น เช่น

ตัวอย่างที่ ๑

๑ เทพนมปฐุมพรหมสีหน้า ทั้งกว้างเดินดงหงส์บิน อีกช้านางนอนภมรเกล้า เมขลาโยนแก้วแววไว ลมพัดยอดทองพรหมนิมิต ย้ายท่ามัจฉาชมสาคร ฝายว่านทกก็รำตาม ถึงท่านาคาม้วนหาง	สอดสร้อยมาลาเจดฉิน กินรินเลียบถ้ำอำไพ ทั้งแขกเต้าผาลาเพียงไหล่ มยุเรศพ่อนในอัมพร ทั้งพิสมัยเรียงหมอน พระสีกรขว้างจักรฤทธิรงค์ ด้วยความพิสมัยไหลหลง ชี้ตรงถูกเพลาทันใดฯ
---	---

๑ ๘ คำ ๑ เพลง

จาก (บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เล่ม ๑ ของกรมศิลปากร, กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, ๒๕๔๐ : ๔๘)

คำประพันธ์ในตอนนี้ให้ความรู้เรื่อง ท่ารำแม่บทเล็ก ได้แก่ เทพนม ปฐุม พรหมสีหน้า สอดสร้อยมาลา เจดฉิน กว้างเดินดง หงส์บิน กินริน เลียบถ้ำ อำไพ อีกช้า นางนอน ภมรเกล้า แขกเต้า ผาลา เพียงไหล่ เมขลา โยนแก้วแววไว มยุเรศ พ่อนใน อัมพร ยอดทอง พรหมนิมิต พิศมัย เรียงหมอน ย้ายท่า มัจฉา ชมสาคร พระสีกร ขว้างจักร ฤทธิรงค์ และท่ารำแม่บทใหญ่ คือ ท่านาคาม้วนหาง ซึ่งเป็นท่ารำสุดท้ายที่สังหารนทก

เทพนม

ปฐุม

พรหมสีหน้า

ตัวอย่างที่ ๒

ข้าวยาเคยเครื่องพ้อ

...ข้าวยาแบบต่าง ๆ ตามเฉพาะท้องถิ่นหรือแต่ละจังหวัดในภาคใต้ หน้าตาอาจมีส่วนแตกต่างกันอยู่บ้างในส่วนของการหุงข้าวสวย บางที่ข้าวที่หุงจะใส่น้ำดอกอัญชัน ข้าวสุกที่ได้ก็จะมีสีออกน้ำเงินครามอ่อน ๆ ส่วนทางปัตตานี ยะลา บางร้านหุงข้าวด้วยน้ำลูกยอ ข้าวสวยก็จะมีสีเทาคล้ำดำ น้ำข้าวยาจะใช้ทำจากน้ำบูดูเคียวสุก น้ำบูดูโดยตรงนั้นจะมีรสเค็ม ก็จะเติมน้ำตาลให้ออกรสหวานตามนิดหน่อย ผักที่เอามาใช้ยาก็ต้องมีการทำเตรียมไว้ก่อน ใช้มีดคม ๆ ฝานเป็นเส้นฝอยหรือหั่นเป็นชิ้นเป็นเส้นบาง ๆ จำพวกใบชะพลู ใบขมิ้น ใบยอ กลีบดอกดาหลา ถั่วงอก ถัวยาว หรือผักใบอะไรก็ได้ตามชอบ (น้ำบูดู = น้ำที่ได้จากปลาหมึกจนเปื่อย ต้มสุก แล้วปรุงรส ออกรสเค็ม เป็นน้ำข้น ๆ มีกลิ่นคาวปลา ใช้ปรุงรสเครื่องจิ้มหรือราดในข้าวยา)...

จาก (ชีวิตบ้าน ๆ ของสายัณห์ เอียวเล็ก, ๒๕๖๔ : ๘)

เนื้อเรื่องในตอนนี้ให้ความรู้เกี่ยวกับข้าวยา ซึ่งเป็นอาหารท้องถิ่นทางภาคใต้ ถึงแม้จะเป็นอาหารท้องถิ่นเหมือนกัน แต่ก็มีความแตกต่างกันไปตามเฉพาะของแต่ละจังหวัด ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความชอบหรือการพลิกแพลงสูตรให้ถูกใจคนรับประทาน

เพิ่มเติมเสริมความรู้

แนวคิดของวรรณคดี

แนวคิดของวรรณคดีหรือวรรณกรรมแต่ละเรื่องคือแก่นของเรื่องที่กวีหรือผู้แต่งต้องการสื่อถึงผู้อ่าน ซึ่งผู้อ่านจะต้องตีความจากเนื้อเรื่องทั้งหมด และสำหรับวรรณคดีบางเรื่อง แนวคิดของเรื่องก็สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการแต่งของกวี เช่น

๑ อัญชยมบรมนเรศร์เรื่อง	รามวงศ์
พระผ่านแผ่นไผททรง	สืบให้
แสงยั้งสิ่งสดับองค์	โอวาท
หวังประชาชนให้	อ่านแจ้งคำโคลง
๒ ครรโลงโลกนิตินี้	นมนาน
มีแต่โบราณกาล	เก่าพร้อม
เป็นสุกสิตสาร	สอนจิต
กลดั่งสร้อยสอดคล้อง	เว้าไว้ในกรรณ

จาก (โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
ของกระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, สถาบันภาษาไทย : ๒๕๔๓ : ๖๑-๖๒)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรงพระนิพนธ์โคลงนำ ๒ บทแรก เพื่อกล่าวถึงที่มาของการชำระโคลงโลกนิตินี้ว่า เป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้ประชาชนได้อ่านโคลง ซึ่งเป็นสุภาพชนสนใจ ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

๒. คุณค่าด้านวรรณศิลป์

วรรณศิลป์ คือ ศิลปะในการแต่งหนังสือ ศิลปะในการประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ซึ่งจะมีลักษณะเด่นในการใช้ภาษา การสรรคำเพื่อถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก อารมณ์ ภาพ เสียงของกวีมายังผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการ เกิดความรู้สึกคล้อยตาม สะเทือนอารมณ์ และเกิดสุนทรีรส

๒.๑ การเล่นเสียงสัมผัส

๑) **การเล่นเสียงสัมผัสพยางค์** เป็นการใช้คำที่มีเสียงพยางค์ต้นเดียวกันในคำประพันธ์ เพื่อให้เกิดความไพเราะขึ้น เช่น

เอียงอกเทออกอ้าง	อวดองค์ อรเอย
เมรุชบสมุทรดินลง	เลขแต่้ม
อากาศจกजारผจง	จารึก พอฤ
โหมแม่หยาดฟ้าแยม	อยู่ร้อนฤเห็น

โคลงนิราศนรินทร์ ของนายนิราศนรินทร์ (อิน)

จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๔ ของกระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๙ : ๓๑๕)

การเล่นเสียงสัมผัสพยางค์ เช่น เอียง-อก-ออก-อ้าง-อวด-องค์-อร-เอย ลง-เลข จก-जार-ผจง-จารึก หยาด-แยม-อยู่

๒) **การเล่นเสียงสัมผัสสระ** เป็นการใช้คำที่มีเสียงสระและเสียงตัวสะกดเป็นหน่วยเสียงเดียวกันในคำประพันธ์ เช่น

มีสิ่งพึงประจบให้ครบบาท	อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์
จงมักน้อยกินน้อยค่อยบรรจง	อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน

สุภาพชนสนสตร์ ของสุนทรภู่

จาก (ชีวิตและงานของสุนทรภู่ ฉบับกรมศิลปากรตรวจชำระใหม่ ของกรมศิลปากร, กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, ๒๕๔๓ : ๓๖๗)

การเล่นเสียงสัมผัสสระ เช่น สิ่ง-พึง จบ-ครบ ของ-ต้อง น้อย-ค่อย มาก-ยาก

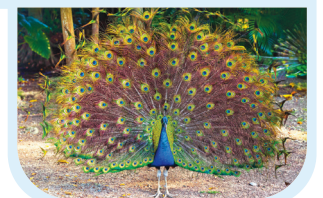
๓) **การเล่นเสียงสัมผัสสรวรรณยุกต์** เป็นการนำคำที่มีเสียงพยางค์ต้น เสียงสระ และเสียงตัวสะกดเสียงเดียวกันแต่เสียงวรรณยุกต์ไ้ระดับเสียงกันมาไว้ในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกัน เช่น

ยุงทองย่องเยื้องย่าง	รำวางข้างข้างฟ้ายาง
ปากหงอนอ่อนล้าอาจ	ช่างรำเล่นเต้นตามกัน

กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร

จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๓ ของกระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๘ : ๔๑)

การเล่นเสียงวรรณยุกต์ เช่น ขาง-ข้าง ทำให้เกิดเสียงที่ไพเราะขึ้น

๒.๒ การใช้ถ้อยคำ

การใช้ถ้อยคำเป็นกลวิธีที่ผู้ประพันธ์รู้จักเลือกใช้ถ้อยคำในการแต่งเรื่อง แสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้แต่ง เช่น

๑) **การซ้ำคำ** เป็นการใช้คำเดียวกันมาซ้ำคำกันในคำประพันธ์ เพื่อให้มีความหมายชัดเจนขึ้น เช่น

๕๕	เว้นวิจารณ์ว่างเว้น	สดับฟัง
	เว้นที่ถามอันยัง	ไปรู้
	เว้นเล่าลิขิตสัง	เกตว่าง เว้นนา
	เวנדั่งกล่าวว่ามี	ปราชญ์ได้ฤמי

จาก (โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ของกระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, สถาบันภาษาไทย, ๒๕๔๓ : ๙๙)

การซ้ำคำ คำว่า “เว้น” โดยวางไว้ที่ตำแหน่งคำแรกของทุกบาทในโคลง เพื่อเน้นย้ำความหมายของการละเว้นในสิ่งที่นักปราชญ์จะไม่มีวันละเว้น

๒) **การเล่นคำพ้องเสียง** เช่น

ว่าพลางทางชมคนานก	โผนผกจับไม้อิงมี
เบญจวรรณจับวัลย์ชาลี	เหมือนวันพีเกลสามสุตมา
บทละครเรื่อง อิเหนา ตอน ตีกะหมังกุหนิง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	
จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๔ ของกระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๙ : ๖๗)	

การเล่นคำพ้องเสียง “วัน” ได้แก่ คำว่า วรรณ (เบญจวรรณ) ชื่อนก วัลย์ คือ เถาวัลย์ และวัน หมายถึง วันเวลา ตามลำดับ

๓) **การหลกคำหรือการใช้คำไวพจน์** เป็นการเลือกใช้คำที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายกันในคำประพันธ์ เพื่อไม่ให้ผู้อ่านรู้สึกเบื่อหน่าย จำเจ เช่น

แม่นเสียดาหาก็เสียวงศ์	อภัยถึงองค์อภัยหา
เจ้ากับพี่ก็มีแต่นินทา	แก้วดาจงดำริตริตรอง
ถึงไปก็ไม่อยู่นาน	เยาวมัลย์อย่าโคกเศร้าหมอง
พระจุมพิตชิดเซยปรางทอง	กรประคองนฤมลขึ้นบนเพล
บทละครเรื่อง อิเหนา ตอน ตีกะหมังกุหนิง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	
จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๔ ของกระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๙ : ๖๔)	

การหลกคำ โดยใช้คำที่หมายถึง นางจินตะหราที่หลากหลาย เช่น แก้วดา เยาวมัลย์ นฤมล

๔) **การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์** เป็นการใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ แต่ต้องการให้ผู้อ่านคิดตาม เช่น

ประหลาดใจใครหนอมาก่อนการ	ช่างคิดอ่านเอาคู่ของกูไป
คิลาที่มื่นนุชจะเปิดนั้น	สักหมื่นพันก็ไม่อาจจะหวาดไหว

นิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร ของสุนทรภู่
จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๓ ของกระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๘ : ๒๓๔)

การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ในวรรคแรก เป็นการตั้งคำถามกับตนเอง แต่ไม่ได้ต้องการคำตอบ

๒.๓ การใช้โวหารภาพพจน์

การใช้โวหารภาพพจน์เป็น การใช้ถ้อยคำเพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเห็นภาพที่ชัดเจนขึ้น เช่น

๑) **อุปมา** เป็นการกล่าวเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งให้เหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยมีคำเชื่อม เช่นคำว่า คล้าย เหมือน ดุจ ดัง ประดุจ ราว รวกับ เปรียบ เพียง เพียง พ่าง เช่น

ตัวอย่างที่ ๑

๒๘๖	๑ แม่ตนตัวเล็กเพียง	ผุยผง
	ไกลนัยโชนดอนดง	อยู่นั้น
	คังคับทรัพย์สินพงศ์	พันธุ์ถ้อย กิติ
	สุดขอบฟ้าเขียวชั้น	ทั่วแท้เล็งเห็น

จาก (โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ของกระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, สถาบันภาษาไทย, ๒๕๔๓ : ๒๕๕)

การเปรียบเทียบตัวของมนุษย์ว่า ตัวเล็กเหมือนผุยผง ปรากฏคำที่แสดงถึงการเปรียบเทียบแบบอุปมา คือ เพียง

ตัวอย่างที่ ๒

...ย่ำรุ่งวันนี้มีฝนตั้งเค้ามาแต่ไกล เมฆสีดำทะมึนก่อตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว บดบังแสงสว่าง
เรื่อ ๆ ของดวงตะวันที่จะโผล่ขึ้นมาจนหมดสิ้น กลุ่มเมฆดำเหล่านั้นเมื่อจับตัวกันหนาขึ้นก็เลื่อนตัว
ต่ำลงมา และถูกลมแรงกระโชกจนเปลี่ยนรูปไปอย่างรวดเร็ว มองดูเหมือนท้องฟ้ากำลังปั่นป่วน...

จาก (ไผ่ค่อมแคะ ของส.พุ่มสุวรรณ, ๒๕๒๗ : ๙)

เนื้อความข้างต้นเป็นการเปรียบเทียบกลุ่มเมฆฝนที่ถูกลมพัดกระโชกอย่างรวดเร็วจนเปลี่ยนรูปร่าง เปรียบเทียบเหมือนท้องฟ้าที่กำลังปั่นป่วน ปรากฏคำที่แสดงถึงการเปรียบเทียบแบบอุปมา คือ เหมือน

๒) **อุปลักษณ์** เป็นการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยใช้คำเชื่อมว่า คือ เป็น หรือบางครั้งอาจจะไม่ปรากฏคำเชื่อมก็ได้ เช่น

ตัวอย่างที่ ๑

น้ำเงิน**คือ**เงินยวง
ไม่เทียบเปรียบโฉมนาง

ชาวพรายช่วงสี่ลำอ่าง
งามเรื่องเรือเนื้อสองสี

ภาพยัณฑ์เรือ พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร
จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๔ ของกระทรวงศึกษาธิการ,
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๙ : ๑๘๙)

การใช้อุปลักษณ์เปรียบเทียบปลาน้ำเงินนั้นสีขาวนวลเหมือนเงินยวงที่วิบวับแวววาว

ตัวอย่างที่ ๒

...วันนั้นเป็นวันแรกที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสรู้จักประดิษฐ์อย่างจริงจัง น้ำเสียงอันอ่อนหวานของ
ลำจวนกับลมพระพายที่พัดมาเฉื่อย ๆ **เป็น**ประหนึ่งดนตรีอันไพเราะที่ตั้งอยู่ภายในความทรงจำ
ของข้าพเจ้ามิรู้หาย

จาก (ละครแห่งชาติ นิพนธ์หม่อมเจ้าอากาศดำเกิง, ๒๕๕๓ : ๕๓)

เนื้อความข้างต้นเป็นการใช้อุปลักษณ์เปรียบเทียบน้ำเสียงของผู้หญิงและลมที่พัดมาว่า
เหมือนเสียงดนตรี

๓) **อติพจน์** เป็นการกล่าวเกินจริงให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ ความรู้สึกตามคำประพันธ์
เช่น

ตัวอย่างที่ ๑

เสียงพลโห่ร้องเอาชัย
พิภพเพียงทำลาย

เลื่อนลั่นสนั่นใน

บทพากย์เอราวัณ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๓ ของกระทรวงศึกษาธิการ,
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๘ : ๕๕)

การเปรียบเทียบที่เกินจริง โดยเปรียบเทียบเสียงของทหารที่โห่ร้องดังราวกับจะทำให้โลก
ถูกทำลาย

ตัวอย่างที่ ๒

น้ำตาทุกหยาดหยดที่รินไหลจากดวงตาของเธอ เหมือนน้ำกรดที่ทำลายล้างทุกสิ่งบนโลกนี้
ให้พินาศไปสิ้น

เครือรัตน์ เรืองแก้ว

การเปรียบเทียบที่เกินจริง โดยเปรียบน้ำตาของเธอเหมือนน้ำกรดที่จะทำลายล้างโลก
ให้พินาศไป

๔) **สัทพจน์** เป็นการใช้อ้อยคำเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น เสียงสัตว์ เสียงคลื่น
เสียงฝนตก เสียงลม เสียงเครื่องดนตรี เช่น

ตัวอย่างที่ ๑

เสียงซ้อแซ่แกกกาพวาว่อน
จักจั่นเจื้อยร้องริมลองโน

จิ้งจอกหอนโหยหาที่อาศัย
เสียงเรไร**หึ่งหึ่ง**ที่กึ่งรัง

เสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม ของสุนทรภู่
จาก (เสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ฉบับหอสมุดพระวชิรญาณ, ๒๕๕๕ : ๖๓๓)

การเลียนเสียงธรรมชาติ คือ เสียงร้องของเรไร ด้วยคำว่า หึ่งหึ่ง

ตัวอย่างที่ ๒

นกเขาคู่ผู้เมียเกาะกิ่งตายปลายยอดต้นเนียง โกงคอขันเสียงก้องทும் กรู๊ก ๆ ... กรู กรู๊ก!

จาก (ชีวิตในไร่ ของสายัณห์ เอียวเล็ก, ๒๕๖๔ : ๔๙)

การเลียนเสียงธรรมชาติ คือ เสียงร้องของนกเขา คือ กรู๊ก ๆ กรู กรู๊ก

๕) **บุคลาธิษฐานหรือบุคคลวัต** เป็นการสมมุติสิ่งต่าง ๆ ทั้งสัตว์ สิ่งของ ธรรมชาติ หรือสิ่งที่ไม่มีชีวิตให้มีกิริยาอาการหรือความรู้สึกเหมือนกับมนุษย์ เช่น

ตัวอย่างที่ ๑

ขุนแผนบอกว่าข้าจะไปทัพ	หมายจะรับไปด้วยช่วยอาสา
เพราะได้เคยเห็นใจแต่ไรมา	จะไปได้หรือว่าท่านหย่อนแรง
สีหมอกดีใจจะไปทัพ	ตื่นหวั่นร้องว่าดัดดาแข่ง
ดังบอกว่าข้าจะไปอย่าได้แคลง	ขุนแผนแจ้งท่วงทีก็ดีใจ

เสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน พลายงามได้นางศรีมาลา
จาก (เสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ฉบับหอสมุดพระวชิรญาณ, ๒๕๕๕ : ๗๖๒)

การกำหนดให้ม้าสีหมอกซึ่งเป็นสัตว์แสดงกิริยาเหมือนกับคน บทกวีข้างต้นเป็นตอนที่ม้าสีหมอกดีใจที่จะได้ร่วมทัพกับขุนแผนจนแสดงอาการกระโดดโลดเต้นด้วยความดีใจ

ตัวอย่างที่ ๒

สัตว์ตัวใหญ่มีขาสี่ขา หางยาว ท่าทางน่ากลัวกำลังดาหน้ากันมาเป็นฝูง ปากของพวกมันไม่ได้อยู่นิ่ง มันเหินเหวหญาอ่อนช้อยขาขึ้นไปเคี้ยวอย่างเอร็ดอร่อย เท้าทั้งสี่ห่อหุ้มด้วยกีบแข็งเหยียบย่ำลงบนหน่อไผ่รวกบางหน่ออย่างไม่ปราณีปราศรัย

“โอ้ย! โอ้ย! เจ็บ! ช่วยด้วย...” หน่อไผ่ที่ถูกเหยียบพากันร้องลั่น

จาก (ไผ่ค่อมแคะ ของส.พุ่มสุวรรณ, ๒๕๒๗ : ๖-๗)

การกำหนดให้ไผ่ไผ่รวกซึ่งเป็นพืชแสดงกิริยาเหมือนกับคนที่มีความรู้สึกเจ็บปวดหวาดกลัว

๖) **ปฏิพากย์** เป็นการใช้คำที่มีความหมายตรงกันข้ามหรือขัดแย้งกันมากกล่าวอย่างกลมกลืนกันในคำประพันธ์ เพื่อเพิ่มความหมายให้มีน้ำหนักทางอารมณ์ความรู้สึกยิ่งขึ้น เช่น

แทบฝั่งธารที่เราเฝ้าฝันถึง	เสียงน้ำซึ่งกระซิบสาดปราศจากเสียง
จักรวาลวุ่นวายไร้สำเนียง	โลกนี้เพียงแผ่นภาพสงบเย็น

จาก (วาริตุริยางค์ ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, ๒๕๓๐ : ๑๑)

ความหมายตรงข้ามกัน คือ เสียง-ปราศจากเสียง วุ่นวาย-ไร้สำเนียง ซึ่งกวีสื่อความหมายขัดแย้งกันได้อย่างกลมกลืน

๒.๔ การใช้คำที่แสดงจินตภาพ

การใช้คำที่สร้างภาพขึ้นในใจของผู้อ่าน ทั้งแสงสี เสียง การเคลื่อนไหว เช่น

๑) **จินตภาพด้านแสงสี** คือ การนึกสร้างภาพขึ้นในใจที่ทำให้เห็นความงามของแสงสีต่าง ๆ ตามความรู้สึกและจินตนาการของผู้เขียน เช่น

ตัวอย่างที่ ๑

เรือน้อยลอยน้ำไหล	ล้อมเรือใหญ่ไหววับแวม
พรั่งพราราวเพชรแพรว	พายพลั่วกวักพริกพร้อมพาย

กาพย์เห่เรือเฉลิมพระเกียรติเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร โดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารค
เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกวันพฤหัสบดีที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒ บทที่ ๒ ชมเรือขบวน
ประพันธ์โดยนาวาเอก ทองย้อย แสงสินชัย จาก (ราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๖๓ : ๑๗)

บทกวีแสดงให้เห็นภาพความงดงามของขบวนเรือลำน้อย ๆ ที่ล้อมเรือลำใหญ่ไว้
มีแสงแพรวพราวเหมือนแสงของเพชร

ตัวอย่างที่ ๒

...ภายหลังเมื่อทั้งสองแข่งใจเปิดหน้าก็เห็นตนกำลังเลื่อนลอยออกจากเขตป่าตาลมาแล้ว เห็น
คงคาสวรรค์อยู่ข้างหน้า มีกระแสน้ำแผ่ไปดั่งเงินยวงจนจดขอบฟ้า ริมฝั่งมีระลอกน้อย ๆ เป็น
ประกายราวกับดาวร่วงลอยมาติดบนหาดทรายฉายแสงพรั่งพรายเป็นประพาศ...

จาก (กามนิธ-วาลัญญู ของเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, ๒๕๕๒ : ๒๒๗)

เนื้อความข้างต้นแสดงให้เห็นภาพความงามของกระแสน้ำในแม่น้ำที่แผ่เหมือนเงินยวง
(เงินยวง คือ เนื้อเงินบริสุทธิ์ที่ละลายเหลวอย่างน้ำอยู่ในแก้ว มีสีขาวผ่องเป็นมันปลาบ)
ส่วนริมฝั่งของแม่น้ำนั้นก็ประกายเหมือนดาวร่วงลงมาติดบนหาดทรายส่องแสงเหมือนแก้ว

ขบวนพยุหยาตราทางชลมารค เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

๒) จินตภาพด้านเสียง คือ การนี้สร้างภาพจากเสียงต่าง ๆ เหมือนกับว่าได้ยินเสียงนั้นด้วยตนเอง เช่น

ตัวอย่างที่ ๑

ค้อนทองเสียงร้อง **ป๋องเป้ง**
อีแก้งเร้งร้องลองเซ้ง

เพลินฟังวังเวง

ภาพยี่เรื่อง พระไชยสุริยา ของสุนทรภู่

จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๓ ของกระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๕๙)

บทที่แสดงจินตภาพด้านเสียงจากคำว่า ป๋องเป้ง เป็นการเลียนเสียงร้องของนกค้อนทอง

ตัวอย่างที่ ๒

นกคูดหรือนกกะปูด ขนปีกสีน้ำตาล หัวหางสีดำ กางปีกแผ่หลาอาบแดดอยู่ที่ตอไม้ผุ
บนจอมปลวก ส่งเสียง คู้ด ๆ คูด ๆ ๆ ดังที่ห่างเหมือนจะตะโกนเรียกใครสักคน

จาก (ชีวิตในไร่ ของสายัณห์ เอี่ยมเล็ก, ๒๕๖๔ : ๔๙)

ผู้เขียนแสดงจินตภาพด้านเสียงจากคำ คู้ด ๆ คูด ๆ ๆ ซึ่งเป็นการเลียนเสียงร้องของนกคูดหรือนกกะปูด

๓) จินตภาพด้านการเคลื่อนไหว คือ การนี้สร้างภาพขึ้นในใจ ทำให้เห็นการเคลื่อนไหวของสิ่งต่าง ๆ เช่น

เมื่อนั้น
ขับม้าเลี้ยวล้อต่อแย้ง
กลอกกระหยับกลับแหงซ้ายขวา
ถ้อยทีหนีโล้รับรอง

เมื่อนั้น
ขับม้าไวย่องป้อมประจัญ
ร้ายรับกลับแหงไม่แพลงพล้า
ต่างเรียงเคียงร้ายย้ายกระบวน

วิหยาสะกำเข้มแข็ง
กรายพระแสงทวนรำเป็นทำนอง
สังคามระดาบัดป้อง
เปลี่ยนท่าทวนทองแหงกัน
สังคามระดาแข็งขัน
เป็นเชิงชั้นชิงชัยในทีทวน
วิหยาสะกำผัดผันหันทวน
ปะทะทวนรวนรุกคลุกคลี

บทละครเรื่อง อิเหนา ตอน ตีกระดูกหมิง พุทธนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๔ ของกระทรวงศึกษาธิการ,

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๕๙ : ๗๘)

บทกวีแสดงให้เห็นภาพการเคลื่อนไหวในการรบที่แคล่วคล่องว่องไว เช่น ในวรรคกลอกกระหยับกลับแหงซ้ายขวา ทำให้เห็นการเคลื่อนไหวของวิหยาสะกำ หรือในวรรค ขับม้าไวย่องป้อมประจัญ ทำให้เห็นการขี่ม้าในการรบของสังคามระดา ซึ่งคำประพันธ์ข้างต้นผู้อ่านจะเห็นภาพการต่อสู้ปะทะกันนี้ในสมรรถภาพอย่างชัดเจน

๒.๕ รหัสทางวรรณคดีไทย มี ๔ รหัส ดังนี้

๑) เสาวรจณี เป็นการใช้ถ้อยคำที่ชมความงามของตัวละคร สถานที่ ธรรมชาติ หรือสิ่งอื่น ๆ เช่น

นี้ฤๅบุตรีพระดาบส
อนิจจาบิดาท่านแสรังใช้
ดูผิวสีนวลละอองอ่อน
สองเนตรงามกว่ามฤคิน
งามโอษฐ์ดังใบไม้อ่อน
งามรูปเลอสรระขวัญฟ้า

งามหมดหาใครจะเปรียบได้
มารดต้นไม้พรวนดิน
มะลิซ้อนดูดำไปหมดสิ้น
นางนี้เป็นปิ่นโลกา
งามกรดงลายเลขา
งามยิ่งบุปผาแบ่งบาน

จาก (ศกุนตลา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๒๕๕๓ : ๑๘-๑๙)

บทกวีนี้ใช้ถ้อยคำชื่นชมความงามหญิงสาวที่พบ โดยใช้สิ่งต่าง ๆ มาเปรียบเทียบกับความงามของนางว่าหญิงสาวผู้นี้งามเกินกว่าจะหาใครมาเปรียบได้ ผิวผุดผ่องเป็นยองใย ขนาดมะลิซ้อนที่ขาวยังต้องแพ้ ดวงตาของนางงามยิ่งกว่าตากวาง นางนี้เป็นยอดหญิงในโลก ริมฝีปากของนางงามเหมือนกับใบไม้แรกผลิ แขนของนางดูอ่อนช้อยดังภาพจิตรกรรม รูปร่างงามเป็นสัดส่วน ความงามของนางนี้นามมากกว่าดอกไม้ที่กำลังแบ่งบานเสียอีก ซึ่งบทกวีนี้ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความงามของหญิงสาวตามผู้ประพันธ์ไปด้วย

๒) นารีปราโมทย์ เป็นการใช้ถ้อยคำที่พรรณนาอารมณ์ความรัก การเกี้ยวพาราสี เช่น

เมื่อนั้น
โลมนางพลางกล่าววาจา
ซึ่งสัญญาว่าไว้กับนวลน้อง
มิได้แกลังกลอกกลับอภิปราย

พระสุริยวงศ์เทวัญอุลัญญา
จงผินมาพาทีกับพี่ชาย
จะครองครองไมตรีไม้นั้นหน่าย
อย่าสงกว่าจะวายคลายรัก

บทละครเรื่อง อิเหนา ตอน ตีกระดูกหมิง พุทธนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๔ ของกระทรวงศึกษาธิการ,

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๕๙ : ๖๒)

บทกวีแสดงให้เห็นภาพจากการใช้ถ้อยคำที่ฝ่ายชายคืออิเหนา กล่าวกับนางอันเป็นที่รักก็คือนางจินตะหรา ด้วยความรักและปลอบประโลมด้วยวาจาที่นุ่มนวลน่าฟัง แสดงถึงการเกี้ยวพาราสีของตัวละคร

๓) **พิโรธวาทัง** เป็นการใช้อ้อยคำที่สื่อถึงอารมณ์แห่งความโกรธ แค้นเคืองใจ เช่น

นางผีเสื้อเหลิ้อโกรธโหดทะเล่	โตตั้งหนึ่งยุคนธรุ์ขุนไศล
ลุยทะเลโครมครามออกตามไป	สมุทรไทเทบจะลุ่มถล่มทลาย
เหล่าละเมาะเกาะขวางหนทางยักษ์	ภูเขากหักหินหลุดรุดสลาย
เสียงครีกครื้นคลั่นคลุ้มขึ้นกลุ่มกาย	ผีเสื้อร้ายริบรุดไม่หยุดยีน

นิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีเห็นนางผีเสื้อสมุทร ของสุนทรภู่
จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๓ ของกระทรวงศึกษาธิการ,
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๘ : ๒๓๕)

บทกวีนี้แสดงให้เห็นภาพอารมณ์โกรธของนางผีเสื้อสมุทรอย่างชัดเจนว่านางกำลังโกรธมาก เดินลุยทะเลออกไปเหมือนกับทะเลนั้นจะถล่มทลาย หมูเกาะที่กีดขวางทางอยู่นั้นพังสลายไม่เว้นแม้ภูเขา คลื่นนั้นก็แตกตัวเป็นระลอกใหญ่ไปทั่วกายนาง นางผีเสื้อสมุทรรีบดันดันค้นหาพระอภัยมณีอย่างไม่หยุดหย่อน การใช้อ้อยคำในบทกวีบ่งบอกถึงความแค้นเคืองใจเป็นอย่างมาก ซึ่งผู้อ่านจะเห็นภาพความโกรธของตัวละครได้อย่างชัดเจน

๔) **สัลลาปิงคพิสัย** เป็นการใช้อ้อยคำที่แสดงถึงความเศร้าโศกเสียใจ เช่น

พี่ตายจากพรากเจ้าไปทั้งรัก	สุดจะหักห้ามวิโยคโศกจิต
มาตรแมนชีวีพี่ม้วยมิด	จงคืนคิดรักใคร่ในชเนา
เขาคงพิศวาสไม่บาดหมาง	จงเลื่อมสร้างวิโยคโศกเศร้า
ให้พี่ตายวายพะวงด้วยนางเยาว์	จะหลับตาลาเจ้าบรรลัยลาญ

บทละครเรื่อง เงาะป่า พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
จาก (บทละครเรื่อง เงาะป่า ของกรมศิลปากร, ๒๕๑๔ : ๑๐๘)

บทกวีนี้แสดงให้เห็นภาพอารมณ์เศร้าโศกเสียใจของตัวละครคือ ชมพลาที่กำลังจะสิ้นใจว่าเขาต้องตายจากนางลำหับทั้งที่ยังรักอยู่ ถ้าเขาตายไปแล้ว อยากให้ลำหับนั้นกลับไปอยู่กับชเนา เพราะเขายังคงรักเธออยู่ อย่าโศกเศร้าไปเลย พี่จะได้ตายอย่างหมดห่วง การใช้อ้อยคำรำพันด้วยความรักที่ต้องพลัดพรากจากกันด้วยความตาย ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความเศร้าโศกเสียใจนั้นได้อย่างชัดเจน

๓. **คุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรม**

การวิเคราะห์คุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเรื่องทั้งวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ความเชื่อ ประเพณีต่าง ๆ เช่น

- **ความเชื่อเรื่องการตั้งที่พักของกองทัพในสมัยก่อน** โดยตั้งค่ายตามตำราพิชัยสงคราม ซึ่งเป็นตำราว่าด้วยวิธีการเอาชนะในสงคราม การตั้งค่ายตามตำราพิชัยสงครามเป็นการตั้งค่ายที่สอดคล้องกับภูมิประเทศและสภาพแวดล้อม

ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ครั้นถึงเนินทรายชายทุ่ง	แคว้นแคว้นแดนกรุงดาหา
จึงให้หยุดกองทัพตั้งพลับพลา	ที่ต้องนามครุฑาเกรียงไกร

บทละครเรื่อง อิเหนา ตอน คีตกะหมังกุหนิง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๔ ของกระทรวงศึกษาธิการ,
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๙ : ๖๘)

บทกวีนี้กล่าวถึงการตั้งค่ายแบบครุฑนาม ซึ่งเป็นลักษณะการตั้งค่ายลักษณะหนึ่งตามตำราพิชัยสงคราม โดยจะตั้งค่ายในบริเวณที่มีต้นไม้ใหญ่ ๑ ต้นขึ้นอยู่บริเวณที่มีจอมปลวกหรือภูเขา การทำสงครามจะมีการเลือกชัยภูมิในการรบ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญเพราะจะทำให้ได้เปรียบและเป็นที่เกรงขามของข้าศึก

- **ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ การทำนายดวงชะตา** ดังคำประพันธ์ที่ว่า

บัดนั้น	พระโหราราชครูผู้ใหญ่
รับรสพจนารถภูไนย	คลี่ตำรับขับไล่ไปมา
เทียบดูดวงชะตาพระทรงยศ	กับโอรสถึงฆาตชันษา
ทั้งชั้นโชคโยคยามยาตรา	พระเคราะห์ขัดฤกษ์พาสารพัน
จึงทูลว่าถ้ายกวันพรุ่งนี้	จะเสียชัยไพร่เป็นแม่นมั่น
งดอยู่อย่าเสด็จสักเจ็ดวัน	ถ้าพ้นนั้นก็เห็นไม่เป็นไร
ขอพระองค์จงกำหนดงดยาตรา	ฟังคำโหราหาฤกษ์ใหม่
อันการยุทธ์ยิ่งชิงชัย	หนักหน่วงน้ำพระทัยดูให้ดี

บทละครเรื่อง อิเหนา ตอน คีตกะหมังกุหนิง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๔ ของกระทรวงศึกษาธิการ,
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๙ : ๕๔)

บทกวีนี้กล่าวถึงตอนที่ท้าวกะหมังกุหนิงจะออกรบ ได้ให้โหรตรวจดูดวงชะตาว่าเป็นอย่างไร ซึ่งการทำสงครามจะมีค่านิยมความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ก่อนออกศึกสงครามจะต้องให้โหรมาทำนายดวงชะตาว่าดีร้ายประการใด เพื่อสร้างความมั่นใจหรือหลีกเลี่ยงที่จะยังไม่ออกไปทำศึก

- การสร้างบ้านเรือนไทยสมัยก่อน ซึ่งสะท้อนภูมิปัญญาไทย
ดังคำประพันธ์ที่ว่า

...ธซีมิไว้ใจด้วยเคหา เก่าคร่ำคร่าชวนโซเซ อ่อนแอเอ๋ยเอยเอนเอน กลัวว่าจะคร่ำครึนครินทร์โครมลง
โยให้ตรงกรานไม้ยัน ค้ำจั่นจันจ้องไว้ เกลากลอนไล่ชักครุกระ มุงจะจากปรุโปร่ง
แลทะละโล่งลอดเห็นฟ้า ขึ้นหลังคาครอบจากหลบ โกงโค้งกบกดชักกรอบ ฝ่าไม้ครอบครอบ
อกไก่ ไม้ข้างควายแขวะเป็นรู สอดเสียบหนูแน่นขันขัด บั่นลมดัดเตาะหักห้อย กบหุ้ย้อยแยก
แครกคราก จั่วจากจัดห่างๆ ฝาหน้าต่างแต่งให้มืด ล่องหลวมปิดปกชีฟาก งดรอดครากเคียด
รารัด ต่อม่อขัดค้ำชิงชัง ทวาร ปลูกสงขริตวา จักตอกมาขมวดเป็นเกลียว ผูกแน่นเหนียว
หน่วงประตู ห่วงหัวชูฉวยชักชิด ปิดมิดมิดไม่เห็นทาง ใส่กลอนกลางกลัดเหน็บแนม
ลิ้มเสียดแซมซ้ำให้ชิด ไม่เคยปิดอย่าพักเปิด เท้าถีบเถิดถูกไม้ลั่น บันไดลงขึ้นชันชะเนาะ
มันเหมาะเจาะจ้องขุนชาน ทำลนลานโน่นนี่เสร็จ กอบก่าสะกิดกวาดปิดผนึก

มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์ชูชก
จาก (หนังสืออ่านกวีนิพนธ์มหาเวสสันดรชาดก ของกระทรวงศึกษาธิการ,
กรมสามัญศึกษา, ๒๕๔๔ : ๑๕๖-๑๕๗)

บทกวีนี้สะท้อนการสร้างบ้านเรือนแบบเรือนเครื่องผูก เรือนเครื่องผูก คือ เรือนที่มีลักษณะ
ค่อมเข้าด้วยกันด้วยวิธีผูกด้วยหวาย เชือก ไม่มีการใช้ตะปูตอก บทกวีนี้เป็นตอนที่ชูชกจะเดินทาง
ไปขอสงุมมารมาเป็นทาสรับใช้ก็ได้ซ่อมแซมบ้านเพราะไม่แน่ใจว่าบ้านจะแข็งแรง ซึ่งสะท้อน
ภูมิปัญญาไทยที่สร้างจากสิ่งที่ได้จากธรรมชาติ และเป็นเรือนที่จะใช้เชือกในการผูกยึดสิ่งต่าง ๆ

- วิธีชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านในท้องถิ่น ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ถึงศาลเจ้าอ่าวสมุทรที่สุดหาด	เลียบลีลาขึ้นตามช่องที่คลองขวาง
ถึงบ้านแก่งลัดบ้านไปย่านกลาง	เห็นฝูงนางสานเสื่อนั้นเหลือใจ
แต่ปากพลอดมือสอดชยุกขยิก	จนมือหงิกงอแฉะไม่แบได้
เป็นส่วยบ้านสานส่งเข้ากรุงไกร	เด็กผู้ใหญ่ทำเป็นไม่เว้นคน

นิราศเมืองแกลง ของสุนทรภู่
จาก (ชีวิตและงานของสุนทรภู่ ฉบับกรมศิลปากรตรวจสอบชำระใหม่ ของกรมศิลปากร, ๒๕๔๓ : ๗๕)

วิธีชีวิตในท้องถิ่นมักบ่งบอกถึงความเป็นอยู่และสะท้อนให้เห็นถึงการประกอบอาชีพ
ของชาวบ้านในชุมชนนั้น ๆ ดังเช่นบทกวีข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการประกอบอาชีพสานเสื่อ
ของชาวบ้าน ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ต่างก็ทำเป็นทั้งนั้น

- การบรรยายประเพณีต่าง ๆ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

พวกมนุษย์สุดสุขสนุกครัน
ทั้งผู้ดีเชิญใจใส่องคาส
ล้วนแต่งตัวทั่ววันสงกรานต์
ที่เฒ่าแก่แม่ย่ามีใครเที่ยว
ที่กาดัดขัดสียสวทึงกาย

ไอ้ฤดูเดือนห้าหน้าคิมหันต์
ได้ดูกันพิศวงเมื่อสงกรานต์
อภิวาทพุทธรูปในวิหาร
ดูละคราญเพริศพริ้งทั้งหญิงชาย
สู้อดเปรี้ยวกินหวานลูกหลานหลาย
เที่ยวถวายน้ำหอมพร้อมศรัทธา

นิราศเดือน ของนายมี (หมื่นพรหมสมพัตร)
จาก (วรรณคดีบางเรื่อง ของ สุนทรภู่ และ นายมี ของกรมศิลปากร, ๒๕๐๕ : ๑๑๗)

บทกวีนี้บรรยายเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ที่มีความสนุกสนานครึกครื้น มีการทำบุญ
ทั้งถวายอาหารพระ กราบไหว้พระพุทธรูปในวิหาร ซึ่งผู้ชายและผู้หญิงที่มาร่วมงานล้วนแต่งตัว
กันอย่างสวยงามและดูดี ซึ่งเป็นการบรรยายให้เห็นประเพณีต่าง ๆ และบางประเพณีก็ยังสืบทอด
ต่อมาถึงปัจจุบัน

การวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมมีใช้เรื่องยาก แต่ต้องใช้การอ่าน
อย่างละเอียด การฝึกความคิดเชิงวิจารณ์และความรักในการเขียน หากได้ฝึกฝน
การเขียนบทวิจารณ์และอ่านบทวิจารณ์อย่างสม่ำเสมอ นักเรียนจะสามารถ
พัฒนาตนเองเป็นนักวิจารณ์ได้ สิ่งที่ต้องระวังคือ ต้องเขียนด้วย
ความเป็นกลาง ไม่มีอคติ และพึงระลึกไว้เสมอว่า การวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม
ควรเป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์มิใช่เพื่อการทำลาย

หน่วยการเรียนรู้ที่

บทนมัสการมาตาปิตุคุณ และบทนมัสการอาจารย์คุณ

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

ตัวชี้วัดระหว่างทาง

ตัวชี้วัดปลายทาง

- วิเคราะห์และวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมตามหลักการวิจารณ์เบื้องต้น (ท ๕.๑ ม. ๔-๖/๑)
- วิเคราะห์ลักษณะเด่นของวรรณคดีเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของสังคมในอดีต (ท ๕.๑ ม. ๔-๖/๒)
- วิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านวรรณศิลป์ของวรรณคดีและวรรณกรรมในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ (ท ๕.๑ ม. ๔-๖/๓)
- สังเคราะห์ข้อคิดจากการรณคดีและวรรณกรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง (ท ๕.๑ ม. ๔-๖/๔)
- ท่องจำและบอกคุณค่าบทอาขยานตามที่กำหนด และบทร้อยกรองที่มีคุณค่าตามความสนใจ และนำไปใช้อ้างอิง (ท ๕.๑ ม. ๔-๖/๖)

อ่านได้เข้าใจความ

ก่อนเรียนรู้วรรณคดี เพื่อนๆ มาอ่านบทนำเรื่องกันก่อนนะครับ

บทนำเรื่อง

บทนมัสการมาตาปิตุคุณ และบทนมัสการอาจารย์คุณ เป็นบทร้อยกรองหนึ่งที่ยรวมอยู่ในหนังสือ “คำนมัสการคุณานุคุณ” ประพันธ์โดยพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) นักปราชญ์ทางภาษาไทย พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เกิดเมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๕ ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ท่านเป็นนักปราชญ์คนสำคัญของไทยอีกท่านหนึ่ง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) ท่านได้เป็นอาจารย์สอนวิชาภาษาไทยของเจ้านายหลายพระองค์ มีความรู้เรื่องปราชญ์ด้านภาษาไทยอย่างเยี่ยมยอด ท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นเสมือนศาลฎีกาในเรื่องภาษาไทย คำอธิบายของท่านถือว่าเป็นคำพิพากษาขั้นสุดท้ายที่ทุกคนยอมรับ

ผลงานประพันธ์ของท่านมีหลายประเภท ได้แก่ หนังสือเรียนภาษาไทย ตำราฉันทลักษณ์ ความเรียงร้อยแก้ว ฉันทกล่อมช่าง ร้อยกรองคำนมัสการ และโคลง ซึ่งผลงานอันทรงคุณค่าที่นับได้ว่าเป็นคุณูปการต่อการศึกษาไทย คือ หนังสือเรียนภาษาไทย เช่น มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการ์ณฑ์ อนันตวิภาค เขมรากลขรมาลา นิติสารสาธก ปกิณณ์พจนานต์ พรรณพฤษกษา สัตวาทิธาน ผลงานอันทรงคุณค่าเหล่านี้เหมาะสำหรับการศึกษาค้นคว้าวิวัฒนาการของภาษาไทย และประวัติคำไทย

ในโอกาสครบรอบ ๒๐๐ ปีชาตกาล ของพระยาศรีสุนทรโวหาร ในวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ยกย่องท่านให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกด้านการศึกษาและวัฒนธรรมอีกด้วย

จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๔ ของกระทรวงศึกษาธิการ,

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๙ : ๓๙๔-๓๙๕)

และ (นามานุกรมวรรณคดีไทย : พระยาศรีสุนทรโวหาร/น้อย อาจารยางกูร ของวิพุธ โสภวงศ์, ม.ป.ป.)

ลักษณะคำประพันธ์

บทนมัสการมาตาปิตุคุณ และบทอาจริยคุณ ทั้ง ๒ บทนี้ แต่งด้วยอินทริเชียรฉันท ๑๑ (อ่านว่า อิน - ทระ - วิ - เชียน - ฉัน - ลิป - เอ็ด) ซึ่งผู้แต่งมิได้เคร่งครัดฉันทลักษณ์ แต่ยึดเสียงอ่านและคำเนื้ถึงความไพเราะเป็นสำคัญ กล่าวคือ คำหลุในบทประพันธ์นี้ไม่จำเป็นต้องเป็นคำที่ประสมด้วยสระเสียงสั้นและไม่มีพยัญชนะสะกดเสมอไปตามแนวทางการแต่งฉันทสมัยโบราณ ซึ่งแตกต่างจากแนวทางการแต่งฉันทที่ยึดถือกันทั่วไปในปัจจุบัน

อินทริเชียรฉันท ๑๑

อินทริเชียรฉันท แปลว่า ฉันทที่มีลีลางดงามดูส่ายฟ้าของพระอินทร์ ใช้สำหรับแต่งพรรณนา ชมโนม ชมความงามต่าง ๆ พรรณนาความเศร้าโศก หรือบรรยายเนื้อความเรียบ ๆ

ลักษณะของอินทริเชียรฉันท ๑๑

๑ บท มี ๒ บาท

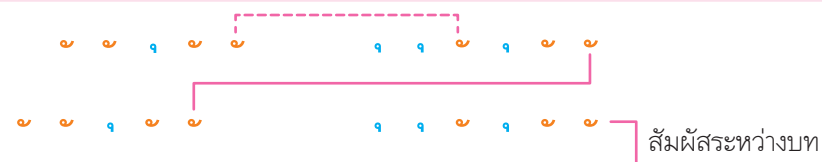
๑ บาท มี ๒ วรรค

วรรคหน้ามี ๕ คำ

วรรคหลังมี ๖ คำ

บาท ๑ รวมกันเป็น ๑๑ คำ

แผนผังฉันทลักษณ์ของอินทริเชียรฉันท ๑๑

คำครุ (◌) และคำหลุ (◌)

คำครุ คือ คำหรือพยางค์ที่ออกเสียงหนัก ประกอบด้วยสระเสียงยาว ในมาตรา ก กา เช่น อา ตี ปู มือ โต และคำที่มีตัวสะกดทั้งสิ้น เช่น ตีบ มาก เลย ใช้ ◌ แทนคำครุ

คำหลุ คือ คำหรือพยางค์ที่ออกเสียงเบา ประกอบด้วยสระเสียงสั้น ในมาตรา ก กา เช่น อุ ปะ ทิริ ซึ่งจะเป็นคำที่ไม่มีตัวสะกด ใช้ ◌ แทนคำ หลุ

จาก (เครือรัตน์ เรื่องแก้ว, ๒๕๔๑ : ๖๐)

ตัวอย่างคำประพันธ์

ข้าขอบบชนกคุณ

ชนนี้เป็นเค้ามูล

ผู้ขอบบุญคุณ

ผดุงจบเจริญวัย

ตัวอย่างข้างต้น แม้คำว่า “ผดุง” จะมีเสียงของคำเป็นเสียงหลุ และเสียงครุ แต่ก็ต้องอ่านให้มีเสียงเบาทั้งสองพยางค์ เพื่อให้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ นอกจากนี้ จะต้องอ่านรวมคำสองคำคือคำว่า ข้า กับ ขอ ให้อยู่ในจังหวะการอ่านเท่ากับคำหนึ่งคำ

อ่านแล้วคิด พินิจเรื่องราว

นักเรียนอ่านออกเสียงบทนมัสการมาตาปิตุคุณ และบทอาจริยคุณ โดยคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

- อ่านออกเสียงชัดเจน ถูกต้อง คล่องแคล่ว
- แบ่งวรรคตอนได้ถูกต้อง
- ใช้น้ำเสียง และความดังของเสียงได้เหมาะสม
- อ่านเป็นทำนองเสนาะได้อย่างไพเราะ

บทนมัสการมาตาปิตุคุณ

อนนต์คุณสมปยุนา ชนตติ ชนกา อุโ
 ข้าขอบ**ชนกคุณ** ชนนี้เป็น**เค้ามูล**
 ผู้**กอบนกุล**พูน **ผดุง**จวบเจริญวัย
 พุ่มพักทะนุถนอม บ **บาราศนิรา**ไกล
 แสนยากเท่าไร ๆ บ คติยากลำบากกาย
 ตราภท**ระคน**ทุกซ์ ถนอมเลี้ยง **ถู**รู้วาย
 ปกป้องซึ่งอันตราย จนได้รอดเป็นกายา
 เปรียบหนักชนกคุณ ชนนี้คือภูผา
 ใหญ่พื้น**พสุธร**า ก็ บ เทียบ บ เทียมทัน
 เหลือที่จะแทนทด จะสนอง**คุณนันท**
 แท้**บุช**ไยอัน อุดมเลิศประเสริฐคุณ

มยุห์ มาตาปิตุณว ปาเท วุฑามิ สาหรั.

บทนมัสการ
มาตาปิตุคุณ

ผู้แต่ง : พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

จาก (บทอาชยานภาษาไทย ของกระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๕๓ : ๑๘)

คำภาษาบาลีจาก (ประชุมคำสวดนมัสการ ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร), ๒๔๗๑ : ๔)

บทนมัสการอาจริยคุณ

ปาเจราจริยา โหนติ คุณุตตรา นุสาสกา.

อนึ่งข้าคำนับน้อม
 โอบเอื้อและเจือจน
 ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ
 ชี้แจงและแบ่งปัน
 จิตมากด้วยเมตตา
 เหมือนท่านมา**แก**ลั้งเกณท์
 ขจัดเขลาบรรเทา**โม**-
กังขา ณ อารมณ
 คุณส่วนนี้ควรนับ
 ควรนึกและตรึกใน

ต่อพระครูผู้การุญ
อนุสาสน์ทุกสิ่งสรรพ
 ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
 ขยาย**อรรถ**ให้ชัดเจน
 และกรุณา บ เอียงเอน
 ให้ฉลาดและแหลมคม
หะจิตมืดที่**งุน**งม
 ก็สว่างกระจ่างใจ
 ถือว่าเลิศ ณ **แดนไตร**
 จิตน้อมนิยมชม

บทนมัสการ
อาจริยคุณ

ปญญา วุฑุฒิ กรเทเต ทินโนวาเท นมามิห.

ผู้แต่ง : พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

จาก (บทอาชยานภาษาไทย ของกระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๕๓ : ๑๘)

คำภาษาบาลีจาก (ประชุมคำสวดนมัสการ ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร), ๒๔๗๑ : ๕)

ศัพท์านุกรม

กอบ	คือ ประกอบ ในที่นี้หมายถึง ทำ
กังขา	ความเคลือบแคลง ความสงสัย
แก้ง	ตั้งใจ จงใจ
คุณานันต์	ในที่นี้หมายถึง พระคุณอันใหญ่หลวง มาจากคำว่า คุณ + อนันต์
เค้ามูล	เหตุเดิม
งุนงม	หลงเชื่อโดยไม่มีเหตุผล
ชนกคุณ	พระคุณของพ่อ
แดนไตร	โลกทั้ง ๓ ทางพระพุทธศาสนาหมายถึง ความถึง กามภพ รูปภพ อรูปภพ ทางวรรณคดีหมายถึงความถึง สวรรค์ มนุษยโลก และบาดาล
นบ	ไฉน นอบน้อม
นिरา	ไปจาก ไม่มี
นุกูล	มาจากคำว่า อนุกูล หมายถึง เกื้อกูล สงเคราะห์
บาราต	หายไป จากไป ปราศจาก
บุชไนย	ควรบูชา
ปิตุ	พ่อ
ผดุง	คำจุน อุดหนุน
พสุธรา	แผ่นดิน
มาตา	แม่
โมหะ	ความหลง ความเขลา ความโง่
ระคน	ผสมคละกัน ปะปนกัน
ฤ	ไม่
วาย	ค่อยลื่นไปตามคราวหรือกำหนดอายุเวลา
อนุสาสน์	คำสั่งสอน
อรรถ	เนื้อความ ภาษาสันสกฤตใช้ว่า อรรถ
อาจารย์คุณ	พระคุณของครู มาจาก อาจารย์ + คุณ

กิจกรรมพินิจพิเคราะห์

- นักเรียนแบ่งกลุ่ม ร่วมกันแปลความหมายของคำประพันธ์บทนมัสการมาตาปิตุคุณ และบทอาจริยคุณ แล้วนำมาแลกเปลี่ยนกับเพื่อน เพื่อนำไปตอบคำถามและวิเคราะห์คุณค่าด้านต่าง ๆ ต่อไป
- นักเรียนร่วมกันตอบคำถามจากการศึกษาเนื้อเรื่อง บทนมัสการมาตาปิตุคุณและบทอาจริยคุณ ดังนี้

- ๒.๑ “ศาลฎีกาในเรื่องภาษาไทย” หมายถึงบุคคลใด เหตุใดจึงได้รับสมญานามเช่นนั้น
- ๒.๒ อินทวิเชียรฉันทน์ ๑๑ มีฉันทลักษณ์อย่างไร
- ๒.๓ เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่าบทนมัสการมาตาปิตุคุณและบทอาจริยคุณแต่งด้วยอินทวิเชียรฉันทน์ ทั้งที่คำครูและลหุไม่ตรงตำแหน่งบังคับ
- ๒.๔ บทนมัสการมาตาปิตุคุณและบทอาจริยคุณกล่าวถึงเรื่องใด

อ่านพินิจ คิดพิจารณา

อ่านวรรณคดีกันไปแล้ว เรามาวិเคราะห์
คุณค่าจากการอ่านกันนะคะ

บทวิเคราะห์

บทนมัสการมาตาปิตุคุณ และบทนมัสการอาจริยคุณ มีคุณค่าที่น่าสนใจ ดังนี้

คุณค่าด้านเนื้อหา

บทนมัสการมาตาปิตุคุณมีเนื้อหากล่าวสรรเสริญพระคุณของบิดามารดา ส่วนบทนมัสการอาจริยคุณมีเนื้อหากล่าวสรรเสริญพระคุณของครูอาจารย์ ซึ่งมีคุณค่าด้านเนื้อหาที่วิเคราะห์มาสังเขป ดังต่อไปนี้

๑. แนวคิดสำคัญหรือแก่นของเรื่อง

๑.๑ บทนมัสการมาตาปิตุคุณสะท้อนให้เห็นพระคุณอันยิ่งใหญ่ของบิดา มารดา ซึ่งเนื้อหาแสดงไว้เด่นชัด กล่าวถึงพระคุณอันประเสริฐของบิดามารดาที่ได้เลี้ยงดูบุตรของตนมาด้วยความรัก ความเอาใจใส่ แม้จะเหนื่อยยากลำบากเพียงใดก็เฝ้าเลี้ยงดูอย่างทะนุถนอม ปกป้องลูกให้รอดพ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ ตั้งแต่เล็กจนเติบโตใหญ่ ซึ่งนับว่าเป็นพระคุณอันประเสริฐยิ่งดังคำประพันธ์ที่ว่า

พุ่มพักทะนุถนอม
แสนยากเท่าไร ๆ
ตราทนระคนทุกข์
ปกป้องซึ่งอันตราย

บ บาราศนิราไกล
บ คิตยากลำบากกาย
ถนอมเลี้ยง ฤ ฐัววย
จนได้รอดเป็นกายา

๑.๒ บทนมัสการอาจารย์คุณสะท้อนให้เห็นว่าครูเป็นผู้ที่เปี่ยมด้วยจิตเมตตา ซึ่งเนื้อหา กล่าวถึงการเคารพ น้อมไหว้ครูอาจารย์ผู้มีพระคุณ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ ทุกคนด้วยความเมตตากรุณา ปราศจากอคติ ทำให้ศิษย์ได้ความรู้ คลายความสงสัย จนนำไปสู่ ปัญญาแห่งตน ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ	ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
ชี้แจงและแบ่งปัน	ขยายอรรถให้ชัดเจน
จิตมากด้วยเมตตา	และกรุณา บ เอียงเออน
เหมือนท่านมาแกลังเกณท์	ให้ฉลาดและแหลมคม

๒. รูปแบบการประพันธ์

ผู้แต่งเรียบเรียงเนื้อหาของคำประพันธ์ทั้ง ๒ เรื่องอย่างมีลำดับ ดังนี้

๒.๑ บทนมัสการมาตาปิตุคุณ เนื้อเรื่องบทที่ ๑ เริ่มจากการเกริ่นนำขอกราบไหว้บิดามารดา ผู้ที่เลี้ยงดูบุตรมาจนเติบโตใหญ่ แล้วต่อกับบทที่ ๒ และ ๓ เป็นการแสดงรายละเอียดว่าบิดามารดา เลี้ยงดูบุตรมาด้วยความยากลำบากกายเพียงใดกว่าจะเติบโตมาจนถึงทุกวันนี้ จากนั้นต่อกับ บทที่ ๔ แสดงความเปรียบพระคุณของบิดามารดาว่ายิ่งใหญ่เพียงใด เพื่อยืนยันถึงความ และจบด้วยบทที่ ๕ กล่าวย้าพระคุณของบิดามารดาว่าเป็นบุคคลที่ควรจะทดแทนบุญคุณอย่างยิ่ง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ข้าขอ นบชนกคุณ	ชนนี้เป็น เฒ่ามูล
ผู้กอบนุกล พูน	ผดุง จวบเจริญวัย
พุ่มฟักทะนุถนอม	บ บาราศนิรา ไกล
แสนยากเท่าไร ๆ	บ คิดยากลำบากกาย
ตราทน ระคน ทุกข์	ถนอมเลี้ยง ฤ รุ้วยาย
ปกป้องซึ่งอันตราย	จนได้รอดเป็นกายา
เปรียบหนักชนกคุณ	ชนนี้คือ ภูผา
ใหญ่พื้น พสุธร ธา	ก็ บ เทียบ บ เทียมทัน
เหลือที่จะแทนทด	จะสนอง คุณนันท
แต่ บุษ ในยายัน	อุดมเลิศประเสริฐคุณ

๒.๒ บทนมัสการอาจารย์คุณ เนื้อเรื่องบทที่ ๑ เริ่มจากการเกริ่นนำขอน้อมไหว้ครู อาจารย์ ผู้ที่มีความเมตตากรุณา สอนความรู้ทุกสิ่ง และต่อกับบทที่ ๒ ๓ และ ๔ เป็นการขยายรายละเอียด สิ่งที่ครูอาจารย์ได้กระทำแก่ศิษย์ ทั้งให้ความรู้ อบรมคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งให้เห็นถึงบาปบุญคุณโทษ ช่วยจัดความเขลาของศิษย์ให้หมดไป และบทที่ ๕ เป็นการกล่าวสรุปเพื่อยืนยันให้เห็นพระคุณ ที่ยิ่งใหญ่ของครู อาจารย์ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

อนึ่งข้าคำนับน้อม	ต่อพระครูผู้การุณ
โอบเอื้อและเจือจุน	อนุสาสน์ ทุกสิ่งสรรพ
ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ	ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
ชี้แจงและแบ่งปัน	ขยาย อรรถ ให้ชัดเจน
จิตมากด้วยเมตตา	และกรุณา บ เอียงเออน
เหมือนท่านมา แกลัง เกณท์	ให้ฉลาดและแหลมคม
ขจัดเขลาบรรเทา โม-	หะ จิตมืดที่ งุนงม
กังขา ณ อารมณ	ก็สว่างกระจ่างใจ
คุณส่วนนี้ควรนับ	ถือว่าเลิศ ณ แดนไตร
ควรนึกและตรึกใน	จิตน้อมนิยมชม

กิจกรรมพินิจพิเคราะห์

นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็น โดยตอบคำถาม ดังนี้

๑. แนวคิดสำคัญของบทนมัสการมาตาปิตุคุณและบทนมัสการอาจารย์คุณคืออะไร อธิบาย และยกตัวอย่างคำประพันธ์ประกอบ
๒. คำประพันธ์ในบทนมัสการมาตาปิตุคุณตอนใดที่แสดงให้เห็นพระคุณของบิดาและมารดา มากที่สุด อธิบายและยกตัวอย่างประกอบการแสดงเหตุผล
๓. นักเรียนคิดว่าบทบาทของบิดามารดาในคำประพันธ์บทนมัสการมาตาปิตุคุณ เหมือนหรือแตกต่างกับสังคมในปัจจุบัน เพราะอะไร
๔. นักเรียนคิดอย่างไรกับคำกล่าวที่ว่า “ครูเปรียบเสมือนพ่อแม่คนที่สองของเรา”
๕. นักเรียนคิดว่าครูสามารถเปรียบเหมือนกับสิ่งใดได้บ้าง อธิบายให้ชัดเจน

คุณค่าด้านวรรณศิลป์

บทนมัสการมาตาปิตุคุณ และบทนมัสการอาจารย์คุณ มีความงามด้านวรรณศิลป์ที่เด่นชัด ได้แก่

๑. **การเล่นเสียงเบา-หนัก** อย่างเป็นจังหวะทำให้เกิดความไพเราะ เช่น “ก็ **บ เทียบ บ เทียม**ทัน” หรือ “ก็**สว่างกระจ่าง**ใจ” เล่นเสียง เบา-หนัก-เบา-หนัก

๒. การเล่นเสียงสัมผัส

▶ สัมผัสพยัญชนะ เช่น “**พุ่มฟักทะนุถนอม**” สัมผัสคือ พุ่ม-ฟัก และ ทะนุ-ถนอม สัมผัสสระ เช่น “**ชี้แจงและแบ่ง**ปัน” สัมผัสคือ แจง-แบ่ง

๓. การใช้อุปมาอุปไมย

บทนมัสการมาตาปิตุคุณปรากฏการใช้ภาพพจน์อุปมาอุปไมย เพื่อเปรียบเทียบให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึก และเข้าใจความหมายได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

เปรียบหนักชนกคุณ
ใหญ่พื้นพสุธรา

ชนนี้คือภูผา
ก็ บ เทียบ บ เทียมทัน

คำประพันธ์นี้เป็นการเปรียบพระคุณของบิดามารดาว่าหนักเหมือนภูเขาและยิ่งใหญ่กว่าแผ่นดิน

๔. การซ้ำคำ

บทนมัสการมาตาปิตุคุณ และบทนมัสการอาจริยคุณมีการซ้ำคำเพื่อเน้นย้ำเนื้อหาความให้หนักแน่น และสัมผัสใจผู้อ่านยิ่งขึ้น ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ

ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน

พุ่มพิกทะนุถนอม
แสนยากเท่าไร ๆ

บ บำราศนิราไกล
บ คติยากลำบากกาย

๕. การเล่นคำ

การเล่นคำที่มีความหมายตรงข้ามกัน ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ

ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน

คำประพันธ์นี้เป็นการเล่นคำที่มีความหมายตรงข้ามกันคือ บ ทราบ-ทราบ และ บุญ-บาป นอกจากนี้ยังปรากฏการเล่นคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน เพื่อให้มีความชัดเจนขึ้น ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

พุ่มพิกทะนุถนอม

คำประพันธ์นี้ พุ่มพิก หมายถึง ทะนุถนอม ประคับประคอง ทะนุถนอม หมายถึง คอยระวังรักษา คอยประคับประคอง ซึ่งเป็นการใช้คำที่อ่านแล้วทำให้เกิดความซาบซึ้งใจยิ่งขึ้น

กิจกรรมพินิจพิเคราะห์

๑. นักเรียนร่วมกันวิเคราะห์ศิลปะการประพันธ์ในคำประพันธ์ต่อไปนี้

ตราทนระคนทุกข์
ปกป้องกันอันตราย

ถนอมเลี้ยง ฤ รุ้ยวาย
จนได้รอดเป็นกายา

จิตมากด้วยเมตตา
เหมือนท่านมาแกล้งเกณท์

และกรุณา บ เอียงเอน
ให้ฉลาดและแหลมคม

คุณส่วนนี้ควรนับ
ควรนึกและตรึกใน

ถือว่าเลิศ ณ แดนไตร
จิตน้อมนิยมชม

๒. นักเรียนร่วมกันวิเคราะห์คุณค่าด้านวรรณศิลป์จากบทนมัสการมาตาปิตุคุณ และบทนมัสการอาจริยคุณเพิ่มเติม เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

คุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรม

บทนมัสการมาตาปิตุคุณ และบทนมัสการอาจริยคุณ ปรากฏคุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรมที่เด่นชัด ดังนี้

๑. สะท้อนค่านิยมเรื่องการเทิดทูนผู้มีพระคุณในสังคมไทยนับแต่อดีต ซึ่งคำประพันธ์ที่ได้ศึกษาทั้ง ๒ บทนี้ ให้ตระหนักถึงพระคุณของบิดามารดา และครูอาจารย์ เพราะบุคคลดังกล่าว นับเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับเรามากที่สุด บิดามารดาเลี้ยงดูลูกตั้งแต่แรกเกิด ส่วนครูอาจารย์ เป็นผู้อบรมสั่งสอนศิษย์ตั้งแต่เริ่มศึกษาเล่าเรียน ทั้งบิดามารดา และครูอาจารย์ล้วนอุทิศร่างกาย และจิตใจเพื่อให้ลูกและศิษย์ของตนเติบโตขึ้นเป็นมนุษย์ที่ดีและสมบูรณ์ ซึ่งค่านิยมเรื่องการเทิดทูนผู้มีพระคุณในสังคมไทย ปรากฏในคำประพันธ์ที่ว่า

ข้าขอบชนกคุณ
ผู้กอบบุญคุณ

ชนนี้เป็นเค้ามูล
ผดุงจวบเจริญวัย

อนึ่งข้าคำนับน้อม
โอบเอื้อและเจือจุน

ต่อพระครูผู้การุณ
อนุสาสน์ทุกสิ่งสรรพ

๒. สะท้อนความเชื่อเรื่อง ดินแดน ๓ โลก ได้แก่ สวรรค์ มนุษย์โลก และบาดาล ซึ่งบทนมัสการอาจารย์คุณกล่าวถึงพระคุณของครูอาจารย์ที่มีต่อศิษย์นั้น นับเป็นพระคุณที่เป็นเลิศในดินแดน ๓ โลก ได้แก่ สวรรค์ มนุษย์ และบาดาล เพราะเป็นพระคุณแห่งการอบรมสั่งสอนให้คนมีความรู้จากความรู้ และให้มีคุณธรรมจากความรู้คุณธรรม นับว่าเป็นพระคุณที่ควรนบ้น้อมด้วยใจจริง และศิษย์ทุกคนควรแสดงความกตัญญูกตเวทิตาแด่ครูอาจารย์ของตน ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ขจัดเขลาบรรเทาโม-
กังขา ณ อารมณ์
คุณส่วนนี้ควรนับ
ควรนึกและตรึกใน

หะจิตมีดีที่งุนงง
ก็สว่างกระจ่างใจ
ถือว่าเลิศ ณ แดนไตร
จิตน้อมนิยมชม

กิจกรรมพินิจพิเคราะห์

นักเรียนร่วมกันวิเคราะห์คุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรม จากบทนมัสการมาตาปิตุคุณ และบทนมัสการอาจารย์คุณเพิ่มเติม เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

อ่านเพื่อเอื้อชีวิต ได้ข้อคิดนำใจ

ข้อคิดจากบทนมัสการมาตาปิตุคุณและบทนมัสการอาจารย์คุณ

- บทนมัสการมาตาปิตุคุณ และบทนมัสการอาจารย์คุณ ปรากฏข้อคิด คติเตือนใจที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ ดังนี้
๑. เราควรมีความกตัญญูกตเวทิตาต่อผู้มีพระคุณ เช่น รู้จักหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด ดูแลบิดามารดาเท่าที่จะทำได้
 ๒. เราควรนำคำอบรมสั่งสอนของบิดามารดา ครูอาจารย์ไปเป็นแนวทางในการใช้ชีวิต

กิจกรรมพินิจพิเคราะห์

นักเรียนแบ่งกลุ่ม ร่วมกันอภิปรายข้อคิดที่ได้จากบทนมัสการมาตาปิตุคุณและบทนมัสการอาจารย์คุณ พร้อมทั้งเสนอวิธีการนำข้อคิดนั้นไปประยุกต์ใช้ในการชีวิตจริง โดยสร้างสรรค์รูปแบบการนำเสนอที่น่าสนใจ แล้วนำข้อมูลมาแลกเปลี่ยนกัน

เพิ่มเติมเสริมความรู้

ดอกไม้ที่เป็นสัญลักษณ์ของวันพ่อแห่งชาติและวันแม่แห่งชาติ

ดอกพุทธรักษา

ดอกพุทธรักษา เป็นสัญลักษณ์ของวันพ่อแห่งชาติ พุทธรักษา หมายถึง พระพุทธเจ้าทรงปกป้องคุ้มครองให้มีแต่ความสงบสุข ร่มเย็น ซึ่งเปรียบเสมือนพ่อผู้คอยปกป้องคุ้มครองให้ลูกและครอบครัวมีแต่ความสงบสุขร่มเย็น

ดอกมะลิ

ดอกมะลิ เป็นสัญลักษณ์ของวันแม่แห่งชาติ เนื่องจากดอกมะลิ มีสีขาวบริสุทธิ์ มีกลิ่นหอมนานและส่งกลิ่นหอมไปไกล ซึ่งเปรียบเสมือนความรักอันบริสุทธิ์ของแม่ที่ไม่มีวันเสื่อมคลาย

สัญลักษณ์ในพานไหว้ครู

ปัจจุบันพานไหว้ครูมีการออกแบบและตกแต่งให้สวยงามมากยิ่งขึ้น แต่ถึงอย่างไรก็จะต้องมี หญ้าแพรก ดอกมะเขือ ดอกเข็ม ข้าวตอก และรูปเทียน ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญและมีความหมาย ดังนี้

รูปและเทียน

รูปและเทียน หมายถึง ปัญญาที่เป็นแสงสว่างส่องนำทาง และคุณงามความดีที่หอมฟุ้งไปไกล

ข้าวตอก

ข้าวตอก หมายถึง มีความรู้แตกฉาน และเป็นคนดี เหมือนกับข้าวตอกที่สุก และมีกลิ่นหอม

ดอกเข็ม

ดอกเข็ม หมายถึง การมีสติปัญญาฉลาดเฉียบแหลมเหมือนดอกเข็ม

หญ้าแพรก

หญ้าแพรก หมายถึง ความอดทน เข้มแข็ง ไม่ย่อท้อต่อปัญหาและความยากลำบาก เหมือนหญ้าแพรกที่ทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศและการถูกเหยียบย่ำ

ดอกมะเขือ

ดอกมะเขือ หมายถึง ความอ่อนน้อมถ่อมตน เหมือนดอกมะเขือที่โน้มกิ่งตลอดเวลา

ทิศ ๖ : อารยะแห่งการอยู่ร่วมกันในสังคม

ทิศ ๖ จัดว่าเป็นอารยะ คือ ระเบียบแบบแผนอันประเสริฐ เพราะเป็นการทำหน้าที่ของตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับสถานะที่เกี่ยวข้องกับบุคคลนั้น ๆ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงจำแนกไว้ ๖ ทิศ ได้แก่

๑.	๒.	๓.	๔.	๕.	๖.
ทิศเบื้องหน้า คือ บิดามารดา	ทิศเบื้องขวา คือ ครูอาจารย์	ทิศเบื้องหลัง คือ บุตรและภรรยา	ทิศเบื้องซ้าย คือ มิตร	ทิศเบื้องล่าง คือ ลูกน้อง	ทิศเบื้องบน คือ นักบวช

ทั้ง ๖ ทิศนี้ ผู้ที่เกี่ยวข้องกันหรือปฏิสัมพันธ์ด้วย ต้องรู้จักหน้าที่ของตนว่ามีอะไรบ้าง เพราะหน้าที่เหล่านี้พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ตามหลักความจริงที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน เมื่อปฏิบัติตามแล้วย่อมมีแต่ความเจริญ ทิศ ๖ นี้เป็นองค์ประกอบแห่งการปฏิสัมพันธ์กันที่สำคัญในสังคม เริ่มตั้งแต่ครอบครัว ต่อจากนั้นก็สถานศึกษา การใช้ชีวิตคู่ การคบหากัน การทำงาน และการพัฒนาจิตวิญญาณ

เรียบเรียงจาก (ทิศ ๖ : อารยะแห่งการอยู่ร่วมกันในสังคม ของพระครูวินัยธร วราวุฒิมหาโร, ๒๕๖๐ : ๓๑๒-๓๑๓)

บทนมัสการมาตาปิตุคุณ และบทนมัสการอาจริยคุณ เป็นบทประพันธ์ที่กวีต้องการสั่งสอนและปลูกฝังให้เยาวชนในฐานะที่เป็นลูกและศิษย์ มีความกตัญญูทวดเวทิต่อผู้มีพระคุณอันยิ่งใหญ่ ได้แก่ บิดามารดา และครูอาจารย์ เราจึงควรนำข้อคิดที่ได้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตนะคะ

ชวนอ่านหนังสือน่ารู้

คำพ่อ คำแม่

ของพระพรหมวชิรญาณุจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต) เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม-ราชวรวิหาร เนื้อเรื่องเป็นการมุ่งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมในครอบครัว ให้ลูกได้เห็นถึงความรัก ความห่วงใยของพ่อแม่ การปฏิบัติตนต่อท่าน รวมทั้งสายสัมพันธ์ของพี่น้องด้วย

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

- นักเรียนแบ่งกลุ่มเลือกดูละครหรือภาพยนตร์นานาชาติ ร่วมกันสังเกตและวิเคราะห์พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ว่าเหมือนหรือแตกต่างจากวัฒนธรรมไทยอย่างไร แล้วนำข้อมูลที่ได้มาแลกเปลี่ยนกัน
- นักเรียนแบ่งกลุ่ม จับคู่ หรือทำกิจกรรมเป็นรายบุคคล ร่วมกันท่องบทอาขยานบทนมัสการมาตาปิตุคุณและบทนมัสการอาจริยคุณ และผลัดกันท่องให้เพื่อนฟัง แล้วร่วมกันประเมินการท่องบทอาขยานนั้น เพื่อนำไปพัฒนาให้ดีขึ้น
- นักเรียนนำข้อคิดที่ได้จากบทนมัสการมาตาปิตุคุณมาเขียนเรียงความ ๑ เรื่อง แล้วผลัดกันนำเสนอผลงาน เพื่อนและครูร่วมกันประเมินผลงาน และช่วยกันคัดเลือกผลงานหลาย ๆ เรื่องนำไปจัดแสดงบนป้ายนิเทศ หรือเผยแพร่ตามสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ เพื่อเป็นกำลังใจให้แก่เจ้าของผลงานและให้ผู้อื่นได้อ่าน
- นักเรียนแบ่งกลุ่ม ร่วมกันแต่งอินทรีวิเชียรฉันทน์ ๑๑ ที่มีเนื้อหาบูชาคุณบิดามารดาหรือครูอาจารย์ ผลัดกันออกมานำเสนอผลงานตามความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละกลุ่ม และร่วมกันประเมินผลงาน จากนั้นนำผลงานไปจัดแสดงบนป้ายนิเทศ หรือเผยแพร่ผ่านช่องทางอื่น ๆ ตามความเหมาะสม
- นักเรียนเลือกฟังเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระคุณของบิดามารดาหรือครูอาจารย์ แล้วสรุปเนื้อหาของเพลง นำมาพูดหน้าชั้นเรียน บอกข้อคิดที่ได้จากเพลงนั้น และแนวทางการนำข้อคิดนั้นไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อน ๆ ร่วมกันแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม
- นักเรียนแบ่งกลุ่ม ร่วมกันค้นคว้าคำประพันธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระคุณของบิดามารดาหรือครูอาจารย์จากหนังสือ อินเทอร์เน็ต หรือแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาแลกเปลี่ยนกัน พร้อมทั้งร่วมกันประเมินผลจากการทำกิจกรรม
- นักเรียนแบ่งกลุ่ม เลือกข้อคิดจากบทนมัสการมาตาปิตุคุณ หรือบทนมัสการอาจริยคุณอย่างใดอย่างหนึ่ง นำข้อคิดนั้นมาจัดทำหนังสือนิทานคุณธรรม แล้วผลัดกันนำเสนอผลงานร่วมกันประเมินผลงาน จากนั้นปรับปรุงหนังสือนิทานคุณธรรมให้สมบูรณ์ แล้วนำไปอ่านให้สมาชิกในโรงเรียนฟังในช่วงพักกลางวัน กิจกรรมชมรม หรือผ่านเสียงตามสาย หรือสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อปลูกฝังคุณธรรมด้านความกตัญญู